

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

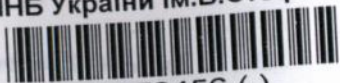
ДЕНИСЕНКО ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ
РІВІННИКІВ ШВЕЙНОГО ВИРОБНИЦТВА

КЗ.00.01 - теорія та історія педагогіки

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1996

00778456 (.)

Дисертація в рукописі

Робота виконана в Інституті

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник

Левченко Григорій Євменович

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук,

старший науковий співробітник

Бех Іван Дмитрович

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник

Ковальчук Ера Михайлівна

Провідна установа: Тернопільський державний

педагогічний інститут

Захист відбудеться "15" лютого 1995 р. о 15 годині

на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в

Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН

України за адресою:

252135, м. Київ, вул. Косіора, 24.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Автореферат розіслано "13" січня 1995 р.

Вчений секретар спеціалізованої

вченої ради

Г.М. Цибульська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Перехід економіки країни на ринкові відносини, впровадження нових форм господарювання за умови подальшої автоматизації та механізації сучасних виробничих процесів вимагає докорінного удосконалення професійної підготовки робітників.

За останні десятиріччя швейна промисловість України зазнала значних змін на всіх ділянках виробництва. Здійснено комплексне технічне переоснащення більшості швейних підприємств. Характерним є впровадження автоматизованого моделювання та конструювання одягу, спеціалізованих швейних машин та напівавтоматів з мікропроцесорним управлінням, автоматичних транспортних систем з адресною подачею напівфабрикатів на робочі ділянки, автоматичних розкрійних комплексів з маніпуляторами-комплектувальниками крою. Домінуючими є нові економічні форми господарювання. Сучасне швейне виробництво вимагає високої мобільності трудових функцій робітників, готовності достатньо швидко освоювати нову техніку та технології, успішно адаптуватися до змін в умовах праці. Показники ефективності діяльності робітників за даних умов значною мірою визначаються рівнем розвитку їх професійних здібностей. Більше того, на окремих етапах ефективна діяльність можлива лише за умови більш високого рівня розвитку здібностей робітників.

Значні зміни, що відбуваються на виробництві, повинні знаходити своє відображення в різних ланках професійної підготовки робітничих кадрів, і, перш за все, в системі професійно-технічної освіти. Проте, аналіз сучасного стану підготовки робітників для швейних підприємств свідчить про наявне

протиріччя між зростаючими вимогами виробництва до рівня розвитку здібностей робітників і практиков професійної підготовки учнів. Це протиріччя закладене в рамках існуючої системи педагогічного управління розвитком здібностей майбутніх робітників, яке здійснюється без урахування індивідуального рівня розвитку учнів та психологічних особливостей конкретної професійної діяльності. Відсутність діагностики здібностей учнів ПТУ не дозволяє викладачам та майстрам виробничого навчання ефективно здійснювати формулювання вплив з метов удосконалення професійно важливих сторін підготовки, реалізувати принципи індивідуального підходу з розвитку кожного учня. Чинні в професійно-технічних училищах підручники та навчальні посібники спрямовані переважно на репродуктивне мислення майбутніх робітників, не забезпечують достатнього міров розвитку пізнавальних та психомоторних здібностей учнів.

Необхідність підвищення ефективності професійної підготовки робітників у зв'язку з безперервно зростаючими вимогами виробництва відзначається багатьма дослідниками в галузі професійно-технічної освіти /В.К.Бабанський, С.Я.Батишев, А.П.Беллєва, А.А.Киверляг, М.І.Махмутов, М.М.Скатиїн, С.А.Шпоринський та ін./, розкривається в роботах українських педагогів /Н.Г.Ничкало, Н.М.Розенберг, О.С.Дубінчук, З.М.Павлятенкова, Е.М.Ковальчук, Д.Ф.Кривока, Н.О.Таладува, В.І.Паламарчук та ін./.

Проблема здібностей в психолого-педагогічній літературі на сьогоднішній день досліджена досить широко. Розглянуті загальнотеоретичні основи проблеми /Б.Г.Ананьєв, А.В.Брушлінський, С.Виготський, Є.П.Ільїн, Г.С.Ностик, В.А.Крутецький, О.М.Леонтьєв, Б.Ф.Ломов, К.К.Платонов, Я.О.Пономарьов, С.Л.Ру-

бінштейн, Б.М.Теплов, В.Е.Чудновський, В.Д.Шадріков/, розкрито вплив нерівномірності та гетерохронності розвитку здібностей, якостей особистості в процесі життєдіяльності, освоєння професії та професійного навчання / К.О.Альбуханова-Славська, Б.Г.Ананьєв, Б.Г.Степанова, В.Л.Шкаліков, Р.В.Шрейдер /, досліджені структурні зміни та динаміка росту професійних здібностей робітників окремих професій під час освоєння діяльності /В.Л.Шкаліков, В.Д.Шадріков, Р.В.Шрейдер/.

Ученими розкрито особливості діагностики здібностей учнів у процесі навчання та професійної консультації /А.Н.Воробйов, В.М.Дружинін, Т.В.Зотова, В.Б.Степанов, Б.О.Фадоршин та ін./, розглянуті дидактичні умови, які сприяють розвитку професійних здібностей людини /С.Г.Геллерштейн, В.В.Кузнецов, Н.О.Менчинська, А.М.Новіков, С.А.Косілов, В.В.Чебишева та ін./.

У проблемі здібностей українськими дослідниками найбільш розроблені в останнє десятиріччя питання розвитку технічного мислення учнів шкіл та ПТУ, формування технічної обдарованості /В.О.Моляко, Е.А.Фарапонова, Р.О.Пономарьова, О.В.Проскура, В.В.Рибалка, М.Л.Смульсон, Б.З.Скачук, Т.Н.Третьяк, І.С.Вожжук /.

Незважаючи на те, що коло досліджень питання розвитку здібностей майбутніх робітників досить широке, кількість спеціальних педагогічних досліджень, що базувалися б на даних про нерівномірний та гетерохронний характер розвитку здібностей учнів шкіл та ПТУ в процесі професійного навчання, особливості системогенезу конкретної професійної діяльності, є недостатньою. Проблема ускладнюється неаб-

хідністю оновлення навчальної літератури для учнів ПТУ, відсутністю методичних рекомендацій для викладачів та майстрів виробничого навчання з питань розвитку професійних здібностей у майбутніх швейників.

Актуальність проблеми, її практичне значення і необхідність розробки зумовили вибір теми дисертаційного дослідження "Розвиток професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва".

Об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутніх робітників швейного виробництва.

Предмет дослідження - педагогічні умови розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва в процесі навчально-трудової діяльності.

Мета дисертаційного дослідження - виявити, обґрунтувати та експериментально апробувати педагогічні умови підвищення ефективності розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва.

В основу дослідження було покладено гіпотезу про те, що ефективність розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва можна значно підвищити, якщо забезпечити під час професійної підготовки педагогічне управління даним процесом, яке:

- передбачає діагностику здібностей, реалізацію комплексу інформаційних, формуючих і корекційних профконсультацій на всіх етапах професійного навчання з урахуванням нерівномірного та гетерохронного характеру розвитку здібностей;

- включає впровадження системи розвиваючих завдань, в яких закладена специфіка системогенезу конкретної професійної діяльності робітників на сучасному промисловому підприємстві.

Для досягнення поставленої мети в ході дослідження вирішувалися такі завдання:

1. Розкрити зміст, структуру та особливості розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва.

2. Визначити фактичний стан розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва в практиці професійного навчання.

3. Обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови підвищення ефективності розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва.

4. Розробити систему завдань для розвитку професійних здібностей майбутньої швачки на заняттях із спеціалізації та виробничого навчання.

5. Розробити методичні рекомендації з питання розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва.

Методологічну основу дослідження склали основні положення вчення про провідну роль діяльності у формуванні здібностей людини, активність особистості в процесі розвитку, про пов'язання навчання з продуктивним працею; нормативні документи про освіту, перспективи її розвитку.

Теоретичною основою дослідження є теорія професійних здібностей В.Д.Щадрикова, діяльнісний підхід у розвитку здібностей /Б.Г.Ананьєв, Л.С.Виготський, В.В.Давыдов, В.П.Зінченко, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв, Б.Ф.Ломов, С.Я.Рубинштейн/, теорія повсякденного засвоєння розумових і практичних дій /П.Я.Гальперін, Н.Ф.Талізін/, теорія управління пізнавальною діяльністю учнів /В.П.Бєсєдальов, Н.С.Менделєєв, Н.Ф.Талізін/.

на та ін./, концепція практичності тестів пізнавальних здібностей /В.М.Дружинін/. Крім того, ми опиралися на дослідження з проблеми підготовки робітників для легкої промисловості /Т.Ф.Зуєв, Л.Я.Ківіло, В.А.Полуротов, В.П.Полинський, Х.Я.Пурье та ін./.

У роботі використовувалися такі методи дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури, метод моделювання, метод педагогічних спостережень, метод вивчення документальних джерел, метод опитування, бесіди, анкетування, метод педагогічного експерименту, спеціальні методи /метод психодіагностики: тестів, хронометраж, метод аналізу результатів роботи /.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретико-експериментальному обґрунтуванні алгоритму управління розвитком здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва в процесі професійного навчання на основі врахування нерівномірного та гетерохронного характеру розвитку здібностей, особливостей системогенезу конкретної професійної діяльності робітників на сучасному промисловому підприємстві.

Теоретична значущість роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні змісту, структури та основних етапів формування професійних здібностей робітників масових швейних професій.

Практична значущість дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій для викладачів та майстрів виробничого навчання ПТУ з питання розвитку професійних здібностей учнів, у впровадженні в навчальний процес ПТУ системи завдань

для розвитку професійних здібностей майбутньої швачки та діагностичних методик, побудованих на матеріалі спеціалізацій та виробничого навчання. Результати дослідження можуть бути використані в роботі науково-дослідних інститутів, вищих та середніх спеціальних навчальних закладів, шкіл.

На зехист виносяться:

1. Алгоритм управління розвитком професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва в процесі професійного навчання.

2. Методика діагностики професійних здібностей майбутньої швачки в процесі професійного навчання.

3. Система завдань для розвитку професійних здібностей майбутньої швачки на заняттях із спеціалізацій та виробничого навчання.

Обґрунтованість та вірогідність результатів дослідження забезпечується використанням у процесі роботи фундаментальних психологічних і дидактичних концепцій навчання і розвитку; критичним аналізом і врахуванням стану проблеми в теорії та практиці; комплексним застосуванням методів науково-педагогічного дослідження, які адекватні меті та завданням роботи; кількісним та якісним аналізом емпіричних даних.

Дослідження здійснювалося поетапно протягом 1987-1994 рр. Експериментальна робота проводилася на базі професійно-технічних училищ швейного профілю /ПУ №20 м.Вінниці, ПТУ №16 м.Києва, ПТУ №20 м.Кмільник Вінницької обл./ та виробничих швейних об'єднань "Поділля", ім. Волесдарського, "Вінничанка" /м. Вінниця/.

На першому етапі дослідження /1987-1991 рр./ вивчалася стан проблеми в теорії та практиці, розроблялася програма і

методика експериментальної роботи, проводився констатувчий експеримент.

На другому етапі /1991-1992 рр./ здійснювалася перевірка ефективності розробленої системи завдань та алгоритму управління розвитком професійних здібностей майбутніх робітників швейного виробництва, збір експериментальних даних.

На третьому етапі /1992 -1994 рр./ здійснювалася обробка емпіричних даних і їх інтерпретація, літературне оформлення дисертації.

У констатувчому експерименті дослідження взяли участь 394 учні, 62 викладачі та майстри виробничого навчання ПТУ. Експериментальним навчанням було охоплено 123 учні професійно-технічних училищ.

Апробація та апробація результатів дослідження.

Основні положення дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях лабораторії трудового навчання Інституту педагогіки АПН України /1991-1994 рр./, щорічних науково-практичних конференціях Вінницького державного педагогічного інституту в 1988-1994 роках, науково-практичних конференціях теми "Проблеми трудового виховання і професійної орієнтації учнів" /Брянськ, 1991/, "Особистість сучасного підлітка і проблематику розвитку, формування і виховання /Санкт-Петербург, 1991/, "Психолого-педагогічні основи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів" /Вінниця, 1992/, "Організація змісту виробничої праці учнівської і студентської молоді в умовах умов переходу до ринкових відносин" /Кривий Ріг, 1992/, "Проблеми соціології професійної освіти робітників" /Санкт-Петербург, 1993/, "Проблеми трудового навчання і професійної орієнтації учнівської молоді" /Рівне, 1993/, "Формування та розвиток

творчої особистості вчителя для оновленої національної школи" /Ужгород, 1993/, "Трудове і професійне навчання: проблеми, пошуки, перспективи" /Вінниця, 1994/; звітних наукових конференціях Інституту педагогіки АНН України /1992, 1994 рр./, семінарі науково-педагогічних працівників ІТЗ м.Києва /1992 р./.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку основної використаної літератури і додатків. Зміст викладено на 129 сторінках машинописного тексту, що включає 7 таблиць, 8 малюнків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначаються об'єкт, предмет, мета, завдання та методи дослідження, його наукова новизна, теоретична та практична значущість, формується основні положення, які виносяться на захист.

У першому розділі "Теоретичні та методичні аспекти проблеми розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва" викладені психолого-педагогічні основи дослідження; розглянута структура та особливості формування професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва; аналізується стан проблеми в практиці швейних профтехучилищ.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми показав, що розвиток професійних здібностей майбутніх робітників як одне із завдань професійного навчання розглядається вперше в рамках психотехніки. В роботах учених, що виконали в 20-30 роки серію оригінальних досліджень з розвитку окремих професійних здібностей /С.Г.Гейдлер-

штейн, А.А.Толчинський, Ф.Р.Дунаєвський, Д.І.Епигель, Л.О.Селецька, Г.В.Мельцер та ін./, вказуються найважливіші педагогічні умови ефективного розвитку здібностей: необхідність мотивації в учнів даного процесу; проведення діагностики рівня розвитку здібностей; забезпечення активності діяльності учнів, створення атмосфери змагання; урахування вікових особливостей учнів; забезпечення індивідуальної програми розвитку для кожного учня. Дослідники успішно використовували спеціальні завдання, інструкції, різні види тренажерів.

Дослідження психотехнічного періоду заклали основу усіх головних напрямків подальших досліджень цієї проблеми і на сьогоднішній день окремі її аспекти досить широко представлені в психолого-педагогічній літературі. Серед найважливіших напрямків даних досліджень можна відмітити: виділення системи професійних здібностей та якостей особистості для цілого ряду професій; пошук найефективніших шляхів, дидактичних форм, методів та засобів здійснення даного процесу; розвиток технічного мислення, формування технічної обдарованості у майбутніх робітників; використання комп'ютерної техніки, тренажерів для розвитку здібностей.

Для багатьох психолого-педагогічних досліджень основні поняття здібностей, запропоновані вперше Б.М.Тепловим, залишаються на сьогоднішній день базовими. Вони дозволяють поставити та вирішити цілий ряд проблем, пов'язаних з ефективністю діяльності. Проте, в роботах науковців підкреслюється, що ці поняття не розкривають достатньо психологічні механізми здібностей.

Ряд дослідників намагалися внести в теорію здібностей

єдину концепцію, яку б об'єднала, певною мірою, існуючі підходи. Одна із таких спроб здійснена в працях В.Д.Шадрікова. Автор визначає здібності як "властивості функціональних систем, які реалізують окремі психічні функції, мають індивідуальну міру виразу, що проявляється в успішності і якісній своєрідності освоєння та реалізації окремих психічних функцій". Спираючись на роботи Л.С.Виготського та Б.Г.Ананьєва, В.Д.Шадріков при розгляді структури здібностей виділяє перш за все їх функціональний та операційні компоненти. На базі розглянутих теоретичних положень В.Д.Шадрікова в 80-ті роки проведено серію досліджень з проблеми розвитку професійних здібностей робітників масових професій, отримано цінний матеріал з підготовки майбутніх робітників для промислових підприємств. Оскільки в своєму дослідженні ми ставили за мету удосконалення професійної підготовки саме робітників масових професій швейного виробництва, це послужило однією із причин опори в нашій роботі на дані теоретичні положення.

Враховуючи, що складний процес формування психологічної системи діяльності підпорядкований принципам гетерохронності та нерівномірності (Б.Г.Ананьєв, В.Д.Шадріков, В.Л.Кизіков, Р.В.Шрейдер), особливої актуальності для розвитку професійних здібностей набуває організація такого педагогічного управління, яке забезпечить трудність, складність діяльності на рівні верхньої межі можливостей учнів протягом усього періоду освоєння професії.

Забезпечення ефективного управління розвитком здібностей вимагає представлення мети упорядкуючого впливу у вигляді конкретних показників. З цією метою на основі існуючих професіографічних матеріалів, психофізіологічних та психологі-

педагогічних досліджень /Т.Ф.Зув, Л.А.Леонова, В.П.Полянський, В.А.Подуротов та ін./ нами розроблена структурна схема професійних здібностей швачки. Її головними структурними елементами є пізнавальні /перцептивні, атенційні, інформативні, мислительні/ та психомоторні здібності. В структурі перцептивних здібностей виділяються лінійний окомір /ЛО/ і тактильно-кінестетична чутливість /ТКЧ/. Атенційні здібності включають концентрацію уваги /КУ/ та переключення уваги /ПУ/. Інформативні здібності представлені трьома елементами: пам'ятю на кольоровий матеріал /ОК/ , конкретно-образний матеріал /ОІ/ та схематичний матеріал /ОС/. В структурі мислительних здібностей швачки виділено технічне мислення /ТМ/. Психомоторні здібності включають координацію рухів /НР/ і точність диференціювання м'язових зусиль при підшовному згинанні стопи /ТЗ/.

У тексті дисертаційного дослідження розкрито зміст кожного із структурних елементів, розглянуті особливості діагностики та розвитку їх функціональних та операційних механізмів. Щоб мати можливість співставляти за рівнем розвитку різні здібності, всі показники за результатами тестових досліджень були виражені в одиницях єдиної 10-бальної шкали.

Для визначення фактичного стану розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва було проведено констатувачий експеримент. Його результати показують, що в міру освоєння учнями ПТУ професійної діяльності відбувається прогресивний розвиток їх професійних здібностей. Цей процес носить чітко виражений нерівномірний та гетерохронний характер. Порівняння середньостатистичних показників рівня розвитку професійних здібностей учнів з даними, що про-

покупається Центральним науково-дослідним інститутом швейної промисловості, свідчить про недостатній їх рівень розвитку у майбутніх робітників для ефективної професійної діяльності. Необхідність підвищення рівневих значень здібностей підтверджується і аналізом виконання учнями окремих виробничих завдань.

Вивчення педагогічних умов розвитку в учнів професійних здібностей під час викладання спеціальних дисциплін та виробничого навчання дозволило виявити значні резерви для підвищення ефективності цього процесу в ПТУ. Зокрема, дані експериментального дослідження говорять про низький рівень готовності учнів до самостійного розвитку здібностей, недостатню усвідомленість їх ролі для опанування майбутньої професійної діяльності. Написання творчих робіт показало, що за думкою учнів /383 чол./ для успішної професійної діяльності їм необхідні спеціальні знання /79 %/, професійні уміння та навички /93 %/, якості особистості /11 %/. І лише в окремих роботах /4 %/ учні вказали на необхідність швидких та координованих рухів за швейною машиною. Розгляд мотивів вибору учнями професії свідчить, що основна увага їх спрямована на творчі елементи майбутньої праці /64 %/, можливість отримання високої матеріальної винагороди в різних її формах /56 %/, соціальну престижність професії /21 %/ та можливість використання професійних умінь в побуті /64 %/. Учні, практично, не торкаються можливості реалізації здібностей та індивідуальних особливостей в праці.

Аналіз навчально-методичної літератури для ПТУ швейного профілю дає підставу стверджувати, що існуючі підручники, навчальні та методичні посібники недостатньо спрямовані на

розвиток в учнів їх професійних здібностей, розміщені в них запитання носять репродуктивний характер і не можуть забезпечити ефективне протікання цього процесу. Висравим слідченням цього є той факт, що із 870 запитань, розміщених в тринадцяти діючих підручниках для ШТУ, відповіді на 868 із них потребують дослівного репродуктивного відтворення тексту. Проблема ускладнюється відсутністю завдань, хоча, як вказує ряд дослідників з проблеми змісту та структури навчальних підручників /А.Я.Лернер, Н.М.Розенберг, В.О.Скакун та ін./, специфіка предметів професійно-технічного циклу така, що саме завдання повинні бути в них провідним компонентом.

Результати констатуючого експерименту вказують на необхідність удосконалення управління розвитком професійних здібностей учнів під час вивчення спеціалізацій та виробничого навчання. Необхідне врахування нерівномірності та гетерохронності розвитку здібностей, організація відповідної діагностики, посилення розвиваючого впливу під час проведення занять, корекція протікання цього процесу та організація зворотнього зв'язку.

У другому розділі "Педагогічні умови удосконалення розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва" розкривається методика формуючого експерименту, обґрунтовані педагогічні умови ефективного розвитку здібностей при вивченні учнями спеціалізацій та виробничого навчання.

Опираючись на основи положення теорії управління педагогічними процесами /В.І.Андреев, В.П.Бєспалько, Ю.В.Васильєв, П.Я.Гальперін, А.Я.Лернер, О.Г.Мойсєв, Є.М.Павлютенков, В.А.Пятін, Н.Ф.Талізін, Л.І.Уманський та ін./, нами було розроблено алгоритм управління розвитком професійних здібностей

майбутніх робітників швейного виробництва в процесі професійного навчання. Алгоритм є системою послідовних операцій по слідуванню, контролю і корекції діяльності учнів. Його головними структурними елементами є блок діагностики, інформаційно-мотиваційний блок, блок формування та розвитку, блок корекції.

Діагностичний блок алгоритму управління представлений комплексом діагностичних методик, які дають можливість визначити рівень розвитку професійних здібностей учнів на всіх етапах функціонування алгоритму. При відборі методик та їх розробці ми керувалися двома головними положеннями: необхідно забезпечити системний підхід в діагностиці професійних здібностей учнів; процедура діагностики професійних здібностей повинна накладатися безпосередньо на навчальний процес. Крім того, діагностичні методики за своїм змістом і структурою повинні максимально можливо відобразити особливості майбутньої професійної діяльності учнів, відповідати соціальним, віковим, статевим та іншим особливостям цієї групи учнів.

Для оптимізації процесу діагностики всіх елементів професійних здібностей учнів розподіл діагностичних методик між окремими дисциплінами був здійснений у відповідності з можливостями навчальних предметів та з перспективами розвитку окремих здібностей на замітках з цих дисциплін.

Основним елементом інформаційно-мотиваційного блоку алгоритму управління є інформаційна профконсультація, що ставить своїм головним завданням ознайомити учнів з особливостями психологічної діяльності їх майбутньої професії, забезпечити необхідну мотивацію розвитку в учнів професійних здібностей. Для ефективної організації роботи з учнями інформаційно-мотиваційного блоку необхідно організувати систему профконсультантів. Відповідно до цих етапів побудована і система

ціфна профконсультація представлена рядом консультацій, кожна з яких розглядає зміст, структуру та особливості окремих професійних здібностей. Всі консультації невеликі за об'ємом, не переобтяжують учнів інформацією і "вбудовані" безпосередньо в заняття із спеціалізацій та виробничого навчання.

Блок формування та розвитку включає формуючу консультацію та систему завдань для розвитку професійних здібностей учнів на заняттях із спеціалізацій та виробничого навчання. Формуюча консультація подає відомості про шляхи, способи та можливості розвитку окремих професійних здібностей в навчальній, трудовій та інших видах діяльності. Система завдань забезпечує формування функціональних та операційних механізмів професійних здібностей учнів. Розроблена система завдань для розвитку професійних здібностей майбутньої швачки побудована на предметах професійно-технічного циклу: "Технологія виготовлення швейних виробів", "Обладнання", "Матеріалознавство", "Креслення і основи конструювання швейних виробів", "Спеціальний малюнок", "Виробниче навчання". В системі завдань віддається перевага активним формам навчання, міститься значна кількість ділових та дидактичних ігор. Важливим є спрямованість завдань на вирішення конкретних проблемних ситуацій майбутньої професійної діяльності учнів. Для забезпечення зворотнього зв'язку при виконанні завдань передбачені відповіді на більшість з них.

Головним структурним елементом блоку корекції алгоритму управління є корекційна консультація. Корекційна консультація, використовуючи результати діагностики на даному етапі розвитку, коректує формуючий вплив і спрямовує учнів на таку діяльність, яка б сприяла найбільш ефективному процесу формування

професійних здібностей.

Діяльність викладачів та майстрів виробничого навчання по управління розвитком здібностей майбутніх робітників згідно із запропонованим алгоритмом може бути представлена у вигляді ряду послідовних етапів: діагностика початкового рівня розвитку професійних здібностей учнів; аналіз результатів діагностики; уточнення мети управляючого впливу, планування основних етапів роботи по розвитку здібностей учнів, визначення матеріальних засобів; формування уяви в учнів про професійні здібності їх майбутньої діяльності; забезпечення мотивації розвитку здібностей в учнів; забезпечення діяльності учнів по розвитку функціональних та операційних механізмів здібностей; проміжний етап діагностики; аналіз результатів проміжного етапу діагностики; корекція розвитку; заключний етап діагностики; підсумковий аналіз результатів роботи по розвитку здібностей; консультація учнів щодо подальшого професійного вдосконалення.

У ході формуючого експерименту перевірялася ефективність впровадження цього алгоритму управління, що передбачав забезпечення трьох найважливіших педагогічних умов: діагностики здібностей, накладеної безпосередньо на процес навчання; проведення комплексу інформаційних, формувачих та корекційних профконсультацій з питань розвитку професійних здібностей; впровадження системи розвиваючих завдань із спецдисциплін та виробничого навчання.

У функціонуванні алгоритму можна умовно виділити три головні етапи згідно із зміною ієрархії окремих ланок структури професійних здібностей в процесі освоєння учнями конкретної професії. Відповідно до цих етапів побудована і система зав-

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

дань. В табл. I представлено динаміку зміни міри ваги завдань для розвитку окремих професійних здібностей на трьох етапах функціонування алгоритму.

Таблиця I.

Динаміка зміни міри ваги окремих завдань в їх системі на різних етапах функціонування алгоритму управління розвитком здібностей учнів ПТУ. /Професія - швачка/.

№ п/п	Завдання	Етапи функціонування алгоритму		
		1 /1-10 тиждень/ навчання	2 /11-17 т.н./	3 /18-27 т.н./
1.	Завдання для розвитку перцентивних здібностей	+++	++	+
2.	Завдання для розвитку мнемічних здібностей	+++	++	+
3.	Завдання для розвитку уважливих здібностей	+	+++	++
4.	Завдання для розвитку мислительних здібностей	+	++	+++
5.	Завдання для розвитку психомоторних здібностей	+	++	+++

+++ - в системі завдань на розвиток цих здібностей передбачається найбільше навантаження;

++ - на розвиток цих здібностей середній рівень навантаження;

+ - на розвиток цих здібностей навантаження найменше.

ЛІБ ім. В. Стефанюка
м. Львів

Аналіз результатів формувального експерименту свідчить, що впровадження алгоритму управління розвитком здібностей учнів дозволило підвищити ефективність даного процесу.

Розглядаючи динаміку середньостатистичних показників рівня розвитку професійних здібностей учнів експериментальних та контрольних груп, можна відмітити, що:

- в міру освоєння професійної діяльності спостерігається ріст середньостатистичних показників професійних здібностей учнів як експериментальних так і контрольних груп;

- динаміка росту всіх показників професійних здібностей учнів в експериментальних групах вище ніж в контрольних

/ Табл. 2./.

Таблиця 2.

Середньостатистичні оцінки рівня розвитку професійних здібностей учнів контрольних /n=121/ та експериментальних /n=123/ груп на кінець експерименту /в балах/.

п/п	Професійні здібності	$\bar{X}$		δ		V		$\Delta\bar{X}$	
		К	Е	К	Е	К	Е	К	Е
1	ЛО	5,26	7,11	1,97	1,72	37,4	24,2	0,24	2,17
2	ТКЧ	6,33	7,24	1,83	1,63	28,9	22,5	0,22	1,16
3	СПк	4,99	6,87	1,93	1,83	39,4	26,6	0,13	1,99
4	СПо	6,81	7,34	1,74	1,40	25,5	19,1	1,08	1,66
5	СПс	4,92	6,45	1,91	1,69	38,8	26,2	0,59	2,09
6	КУ	4,83	5,91	1,99	1,87	41,2	31,7	0,31	1,42
7	ПУ	4,06	5,13	1,85	1,77	45,7	34,5	0,18	1,22
8	ЗРК	5,73	6,98	2,33	2,09	40,7	29,9	0,61	1,90
9	ТМЗ	6,02	6,89	1,41	1,82	28,1	26,4	0,21	2,04
10	ТМ	5,12	7,04	1,89	1,67	45,8	23,7	1,15	3,16

$\bar{X}$ - середньостатистичне значення рівня розвитку здібностей;

δ - середньоквадратичне відхилення; V - коефіцієнт варіації;

$\Delta\bar{X}$ - динаміка середньостатистичних показників за період експерименту; К - контрольні групи; Е - експериментальні групи.

Результати проведеного формуючого експерименту показали, що забезпечення управління розвитком професійних здібностей учнів згідно розробленого алгоритму сприяло підвищенню ефективності розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва. Це дозволило зробити висновок про справедливість висунутої в дослідженні гіпотези.

Результати дослідження зводяться до такого:

1. Ефективність процесу розвитку професійних здібностей майбутніх робітників швейного виробництва можна значно підвищити, якщо забезпечити педагогічне управління даним процесом, яке: передбачає діагностику здібностей, що накладена безпосередньо на навчальний процес і подає відомості про їх рівень розвитку у майбутніх робітників на всіх етапах освоєння професії; включає в процес викладання спецдисциплін та виробничого навчання проведення комплексу інформаційних, формуючих та корекційних профконсультацій з метою розвитку професійних здібностей; передбачає впровадження системи розвиваючих завдань, в яких закладена специфіка системогенезу конкретної професійної діяльності.

2. Впровадження інформаційних та формуючих профконсультацій в процес вивчення спецдисциплін та виробничого навчання підвищує готовність майбутніх робітників до здійснення розвитку їх професійних здібностей, забезпечує високий рівень мотивації цього процесу, сприяє формуванню в учнів цілісної уяви про зміст та структуру професійних здібностей майбутньої діяльності.

3. Врештому нерівномірний та гетерохронний характер розвитку здібностей, при організації управління цим процесом особливе значення має забезпечення зворотнього зв'язку

реції формування усіх ланок професійних здібностей робітників. професійне навчання: проблеми, потреба, перспективи. Кітків

4. Використання діагностики рівня розвитку професійних здібностей майбутніх робітників, накладеної безпосередньо на процес викладання спеціалізацій та виробничого навчання, не порушує цілісності навчального процесу, дозволяє здійснювати диференціацію учнів з метою вирівнювання розвитку окремих здібностей, забезпечити індивідуальний підхід в роботі з учнями.

5. Впровадження системи завдань для розвитку професійних здібностей дозволяє значно підняти їх рівневі значення у майбутніх робітників. Розробка такої системи завдань та етапи її впровадження повинні базуватися на даних про особливості системогенезу конкретної професійної діяльності, забезпечувати розвиток усіх ланок професійних здібностей. Важливим є спрямованість завдань на формування не лише функціональних, але і операційних механізмів професійних здібностей. Розроблявані завдання повинні бути вклучені у вирішення найважливіших виробничих проблем, сприяти розвитку в учнів їх професійної самостійності та мобільності.

Виконане дослідження не вичерпує проблеми розвитку професійних здібностей майбутніх робітників швейного виробництва. Необхідні спільні психолого-педагогічні дослідження зі створення стандартизованих методик для визначення рівня сформованості здібностей робітників масових швейних професій. Доцільним є виявлення наступності в розвитку професійних здібностей учнів шкіл, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів та професійно-технічних училищ, в організації професійно-технічної роботи на професії швейного виробництва.

Основні положення роботи відображені у таких публікаціях:

1. Методические указания к лабораторно-практическим работам по курсу "Оборудование швейных предприятий" /Метод. рекомендації. Республіканський навчально-методический кабінет підготовки і трудового навчання: мініобразования УССР.-Київ, 1991.-56 с.
2. Формування системи професійно важливих якостей у учнів профтехучилищ /Метод. рекомендації. Вінницький державний педагогічний інститут.-Вінниця, 1993.- 57 с. /у співавторстві/.
3. Майбутньому викладачу спецдисциплін про формування в учнів ПТУ професійно важливих якостей //Психолого-педагогічні основи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції.-Вінниця, 1992.-Ч.2.- С.119-120.
4. О готовности учащихся, поступающих в ПТУЗы к овладению рабочими профессиями //Личность современного подростка: проблемы развития, формирования и воспитания. Тез. докл. научно-практ. конференции.- Санкт-Петербург, 1991.- С. 80-82.
5. Проблема формирования системы профессионально важных качеств учащихся ПТУЗов в условиях рыночных отношений //Проблема социологии профессионального образования рабочих. Тезисы докладов Первой Российской научно-практической конференции с международным участием. Санкт-Петербург, 1993.-Т.2.- С.24-25.
6. Проблема формування системи професійно важливих якостей учнів ПТУ в умовах створення ринку праці //Проблеми трудового навчання і професійної орієнтації учнівської молоді: Тези доп. -Київ, 1993.-Ч.1.- С.103.
7. Развитие профессиональных способностей учителя ПТУ в процесі

викладання спеціалізації та виробничого навчання //Трудове і професійне навчання: проблеми, пошуки, перспективи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції.-Вінниця.- 1994.- Ч.2.- С.27-29.

8. Формирование профессионально важных качеств у учащихся на уроках по обработке ткани //Проблемы трудового воспитания и профессиональной ориентации учащихся. Тез. докл. научно-практ. конференции. - Брянск, 1991.- Ч.1.- С. 91-93.

9. Формування у майбутнього педагога уяви про діагностику і розвиток професійно важливих якостей учнів //Формування творчої особистості вчителя для оновленої національної школи. Тези доп. Всеукраїнської науково-практичної конференції.- Умань, 1993.- Ч.2.- С.106.

Denisenko L.I. "Professional Abilities Development of the Sewing Industry Trainees". The scientific work for awarding the Science Candidate (Pedagogical) Degree. 13.00.01 - Theory and History of Education. Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Training, Ukrainian Academy of Educational Science. Kiev. 1994.

The dissertation is focused on pedagogical aspects management for the development of professional abilities among worker trainees of the sewing industry. The work embraces diagnosis methods, professional briefs, task system and on-the-place training development on the technical college level.

Special practical application and approbation were executed by the author.

The practical use of the experimental management enabled increase sewing industry trainees' professional training efficiency.

Денисенко Л.И. "Развитие профессиональных способностей у будущих рабочих швейного производства". Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 1994.

Защитаются педагогические аспекты управления развитием профессиональных способностей у будущих рабочих швейного производства, основой которых является разработка и обоснование методики диагностики способностей, профессиональных консультаций, системы развивающих заданий по специальным дисциплинам и производственному обучению в условиях ПТУ.

Осуществлена практическая апробация и внедрение предложенных педагогических условий и средств развития способностей.

Применение экспериментального управления позволило повысить эффективность процесса развития профессиональных способностей у будущих рабочих швейного производства.

Ключові слова: швейне виробництво, професійні здібності, розвиваюче навчання, діагностика здібностей, професійна консультація, система завдань, спеціальні дисципліни, педагогічне управління.

1001 T. 14. m. 2. q. 50. 10. 0. 11111.

AB 31.718

AB 31.718

ВДПІ. 3.01.96 р. Зам. № 1. Т. 100.